

Daugiajutimė meninės veiklos muziejuje programa demenciją turintiems asmenims

Ieva Petkutė

VšĮ „Socialiniai meno projektai“

Pažengusi demencija bendrosios praktikos gydytojų kaip specialusis poreikis oficialiai pripažinta tik 2008 m. Lietuva neturi demencijos strategijos, jaučiamas reikšmingas specialių žinių apie demenciją trūkumas socialiniame, sveikatos priežiūros ir globos sektoriuose. Daugiausia su demencija susijusių paslaugų suteikia valstybė, tačiau šių paslaugų tinkamumas ir prieinamumas mūsų šalyje yra riboti, žmonės, turintys demenciją, beveik neturi jokių galimybių dalyvauti socialinėje veikloje. Nėra sukurta psichologinės pagalbos infrastruktūros ar atitinkamų priemonių, skirtų minėtų asmenų globėjams. Tik kelios nevyriausybinės organizacijos teikia psichologinę konsultavimą asmenims, turintiems demenciją, ir šių asmenų globėjams. Nesant demencijai palankių bendruomenių ir itin stokojant su tuo susijusių paslaugų, asmenys, turintys demenciją, ir jų globėjai patenka į socialinę atskirtį.

Šiandien meno muziejai visose šalyse siekia tapti bendruomenės centrais – rasti būdų, kaip pritraukti auditoriją. „Muziejus yra socialinė erdvė, tyrinėjimo ir atradimų vieta, formuojanti bendruomenės identitetą. Suburdamas skirtingas visuomenės grupes, suteikdamas vietą ir erdvę bendrauti, muziejus skatina visuomenės raidą. Muziejus – tai vieta, kurioje gimsta idėjos, gali rasti naujos bendravimo ir sąveikos formos, gyvastis, reikšmingos ir transformuojančios patirtys“, – teigia europinio projekto „Muziejai, Menas ir Alzheimeris“ (*Museums Art & Alzheimer's*), toliau – MAA) partneriai.

MAA projekto kontekstas

2015–2017 m. Airijoje, Italijoje, Vokietijoje ir Lietuvoje vykdomas „Erasmus+“ programos projektas siekia didinti muziejų prieinamumą asmenims, sergantiems Alzheimeriu ir turintiems kitas demencijos formas, taip pat jų šeimos nariams bei specialistams. MAA projekto partnerius bendradarbiauti paskatino bendra vizija: „Atviro Europos muziejų tinklo demenciją turintiems asmenims atsiradimas, didesnis kultūros, socialinio ir sveikatos priežiūros sektorių bendradarbiavimas, kuris prisidėtų prie demenciją turinčių asmenų įtraukimo į visuomenės gyvenimą.“ Projekte MAA kuriamos mokomosios programos muziejų edukatoriams ir demenciją turinčius asmenis globojantiems šeimos nariams, globėjams, socialiniams darbuotojams. Šios programos turėtų suteikti žinių ir įgūdžių, kaip rengti meninę veiklą demenciją turintiems asmenims, jų šeimos nariams, globėjams ir specialistams.

Viena iš projekto partnerių Lietuvoje – VšĮ „Socialiniai meno projektai“. 2013 m. įkurta kultūros organizacija įgyvendina ir vykdo meno poveikio sveikatai praktiką bei tyrimus, kuriais siekiama stiprinti asmens gerovę didinant meno prieinamumą įvairioms visuomenės grupėms. Plėtodami tarpsektorinį ir tarpsritinį bendradarbiavimą, „Socialiniai meno projektai“ į veiklą įtraukia menininkus, kultūros, sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų specialistus, mokslininkus, pažeidžiamas visuomenės grupes ir asmenis, turinčius

specialiųjų poreikių. MAA projekte parengta daugiajutimė veiklos muziejuje programa pagal ankstesnę patirtį, įgyvendinant projektus „Susitikime muziejuje“, „Šokio laboratorija“ ir „Menas žmogaus gerovei“, kurie paskatino muziejus pradėti vykdyti specialias meno prieinamumo programas, skirtas asmenims, turintiems demenciją, sudarė galimybes socialinio darbo ir slaugos specialistams dalyvaujant meninėje veikloje įgyti naujų kompetencijų darbe, stiprinti sveikatą ir gerovę.

Daugiajutimė veiklos programa

Programą sudaro trejos dirbtuvės (vizitai), kurių siekiny – pasitelkiant kūrybines priemones ir įvairių jusles stimuliuojančią veiklą stiprinti demenciją turinčių asmenų ir jų globėjų gerovę, teigiamai veikti bendravimą. Programoje, kuria stengiamasi jautriai atsižvelgti į auditorijos poreikius, taikomi įvairūs verbalinės ir neverbalinės komunikacijos metodai: žvelgiant į meno kūrinį, stebint individualų ir grupės kūrybinį procesą, stimuliuojama rega; dalyvaujant praktinėse dirbtuvėse – lytėjimas; klausant muzikos, kitų garsų, taip pat sudarant sąlygas pokalbiams ir diskusijoms grupėje – klausia; veikloje taip pat galima pasitelkti kvapus. Per šokį ir judesį skatinama emocinė komunikacija, kur taip pat pasitelkiamas lytėjimas, išraiška.

Pirmajame programos vizite – diskusija ir laisvos meninės kūrybos dirbtuvės. Pokalbis-diskusija rengiama pagal Moderniojo meno muziejaus Niujorke sukurta aiškios struktūros metodą. Pagal jį pokalbis pradedamas formaliųjų paveikslų elementų apibūdinimu, vėliau aptariamas kūrinio kontekstas ir skatinama emocinė meno kūrinio interpretacija. Vizito metu susitelkiama ties nedideliu skaičiumi (4–5) kūrinių pagal interpretacijoms atvirą temą (pavyzdžiui, gamta, metų laikai, emocijos). Aiški veiklos struktūra sukuria erdvę apmąstymams, galimybę pasidalyti mintimis ir išvalgomis. Muziejaus edukatoriaus gebėjimas moderuoti procesą (pavyzdžiui, reaguoti į nuolat kintantį kontekstą, padrašinti dalyvius, pastebėti kiekvieno indėlį ir kt.) padeda į veiklą įsitraukti tiek demenciją turintiems asmenims, tiek jų globėjams ir šeimos nariams.

Projekto „Susitikime muziejuje“ vizitas, Kaunas. Eglės Gudonytės nuotr.

Antrojo programos vizito metu keli meno kūriniai, dažniausiai skulptūros, tyrinėjami lytėjimu. Uždengti audiniu ir atidengti meno kūriniai pasiūlo galimybę pajusti skirtingus paviršius. Veikloje dažnai pasitelkiami kiti juslių dirgikliai, pavyzdžiui, kvapas ar garsas. Tai padeda paskatinti prasmingas asmenines ir grupines patirtis. Po dalyvavimo šioje veikloje demenciją turintys asmenys ir jų globėjai pastebėjo, kad meno kūrinio tyrinėjimas lytėjimu skatina vaizduotę ir žadina smalsumą.

Lytėjimo dirbtuvės daugiajutimėje veiklos programoje Nacionalinėje dailės galerijoje. Ievos Petkutės nuotr.

Trečiojo apsilankymo muziejuje metu dalyviai kviečiami tyrinėti pasirinktus muziejaus kolekcijos kūrinius šokio bei judesio dirbtuvėse. Šiuo atveju susipažinimo su meno kūriniais patirtis, susieta su šokiu ir judesiu, lytėjimu, stebėjimu ir emocijų bendravimu, tarsi apibendrina visos programos patyrimą. Šioje veikloje demenciją turintys asmenys ir jų globėjai yra skatinami įsitraukti spontaniškai, ne atliekant užduotis. Taip sumažėja vidiniai apsaugos mechanizmai, dėl kurių gali būti sunkiau prisiliesti prie kito asmens, komunikuoti nežodiniu būdu. Šokio ir judesio dirbtuvėse svarbu garsas ir muzika. Garsai sustiprina vizualinę ar taktilinę patirtį, tad jie pasitelkiami derinant prie veiklos temos ar konkrečių meno kūrinių.

Daugiajutimės veiklos programai turtingą vizualinį kontekstą, sutelktą į juslinę stimuliaciją, suteikė Nacionalinės dailės galerijos Vilniuje kolekcija.

Šokio ir judesio dirbtuvės daugiajutimėje veiklos programoje Nacionalinėje dailės galerijoje. Eglės Gudonytės nuotr.

Programos vertinimas

Trijų etapų programa, sudaryta iš diskusijų, laisvos meninės kūrybos dirbtuvių, meno kūrinio tyrinėjimo liečiant ir šokio bei judesio dirbtuvių, dalyviams pasiūlė nuoseklią patirtį, nukreiptą į gilesnį bendravimo pažinimą. Pasak socialinės darbuotojos, „Tarp mūsų atsiranda daugiau bendrytės. Procesas neturi įtampos, jaučiamas atsipalaidavimas.“ Padrąsinanti aplinka muziejuje

ir dalyvavimas programoje suteikė teigiamos, atpalaiduojančios ir prasmingos veiklos patirtį visiems jos dalyviams, demenciją turintiems asmenims, jų globėjams ir šeimos nariams.

Rengiant šią programą pastebėta, kad kasdieninis kontekstas turi didelę įtaką, kaip dalyviai – tiek demenciją turintys asmenys, tiek šeimos nariai – įsitraukia į veiklą. Jeigu kasdieninėje aplinkoje stokojama galimybių išsakyti savo nuomonę, pasidalyti savo mintimis pokalbyje – pirmąkart atvykę į muziejų dalyviai pratinasi naujo – diskusijos dalyvio – vaidmens. Programos reguliarumas keičia jų įsitraukimą ir suinteresuotumą dalyvauti: „Jeigu ko nors jo paklausai, jis atsakys, bet daugiau nieko nepasakys. O čia, muziejuje, jis labai atsipalaidavęs“ (socialinė darbuotoja).

Visi dalyviai pažymėjo, kad kūrinio suvokimas kinta susitelkiant į kitas jusles – lytėjimą, klausą, o ne, kaip įprasta, į regą. Demenciją turinčių asmenų globėjai taip pat atkreipė dėmesį, kad ši veikla leido geriau įvertinti lytėjimo svarbą kasdieniniame gyvenime, užmegzti glaudesnę ryšį su globojamu asmeniu: „Jau seniai neturėjau tokio gyvo ir prasmingo pokalbio su savo vyru“ (globėja).

Programos dalyviai įvardijo, kad lėtas proceso tempas atitiko jų poreikius. Veikla muziejuje rengiama kiekvieno vizito metu tyrinėjant 4–5 meno kūrinius interpretacijoms atvira tema. Taigi, tai yra kiek kitoks nei įprasta žiūrėjimas į meno kūrinių – užuot skubotai peržvelgę šimtus darbų, lankytojai skatinami stabtelėti ir ilgiau patyrinėti tik keletą meno kūrinių.

Tiek demenciją turintys asmenys, tiek jų globėjai pažymėjo vertingą galimybę dalyvauti grupinėje veikloje, jausti, kad jų indėlis yra vertinamas. Pasak vienos globėjos: „Mačiau, kad mano vyras jautėsi savimi pasitikintis ir išklausytas.“

Šeimos nariai ir socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad vizitas į muziejų yra išskirtinė galimybė pabėgti nuo kasdienybės rutinos ir susitikti su kitais žmonėmis: „Mums reikėtų dažniau kur nors išvažiuoti. Matyt, tai darome per retai... Tai yra vienintelė vieta, kur išvažiuojame“ (socialinė darbuotoja). Dalyvavimas programoje taip pat padėjo pasidalyti gyvenimo istorijomis, tai buvo teigiama ir džiugi patirtis: „Tai buvo maloni patirtis, man patiko būti šiame paveiksle. Būdamas čia jaučiausi labai gerai“ (dalyvis). Meno kūrinių tyrinėjimas skatino smalsumą, vaizduotės pasitelkimą. Daugeliui ši veikla buvo galimybė atrasti meno pasaulį, diskusijoje priimti įvairias nuomones: „Man labai patiko klausyti, ką kiti galvoja, nors man nepatiko meno kūriniai“ (globėja). Dauguma programos dalyvių pažymėjo, kad veikla dalyviams padėjo geriau pažinti vieniems kitą: „Taip gerai, kad mes čia atėjome kartu. Dabar mano žmona žinos, kaip čia viskas yra... Dabar ji žinos, kas tai yra“ (dalyvis).

Dalis demenciją turinčius asmenis atlydėjusių šeimos narių ir socialinių darbuotojų pažymėjo, kad kai kurie programos aspektai gali būti pritaikyti kasdienybėje, gerinant komunikaciją su globojamaisiais.

Daugiajutimės veiklos programos rezultatai bus pristatyti tarptautiniame renginyje „Meno prieinamumas: muziejai, bendruomenės ir socialinės atskirties grupės“ 2017 m. birželio 14–15 d. Projektą „Museums, Art & Alzheimer's“ finansuoja Europos Komisija. Viena iš projekto vykdytojų Lietuvoje – VšĮ „Socialiniai meno projektai“. Projekto partneriai Lietuvoje: Nacionalinė dailės galerija, Lietuvos muziejų asociacija, Fabijoniškių socialinių paslaugų centras, Globos namai „Sėnėvita“, Mančesterio Metropolijos universitetas. Visos teisės saugomos. Daugiau apie VšĮ „Socialiniai meno projektai“: www.menasgerovei.lt; „Facebook“: Socialiniai meno projektai.